

Інституційний механізм забезпечення сфери оподаткування в Україні: теорія та практика

Монографія присвячена проблематиці інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні. Комплексний аналіз положень чинного законодавства України, міжнародних правових актів та проектів законів, вітчизняних та зарубіжних наукових, навчальних, публіцистичних джерел, урахування вітчизняних наукових теорій та позитивного досвіду, дозволило обґрунтувати концептуальні адміністративно-правові засади інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні, надати науково обґрунтовані пропозиції й рекомендації щодо його удосконалення, виділити закономірності та проблеми практики функціонування інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні й сформулювати сучасну концепцію адміністративно-правового забезпечення інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні.

З огляду на узагальнення правозастосовчої практики, охарактеризовано сучасні тенденції розвитку інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування, а також обґрунтовано перспективи модернізації інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні на шляху до європейського співтовариства та шляхи наповнення його новим змістом.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів юридичних факультетів, а також читачів, які цікавляться актуальними проблемами інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ СФЕРИ ОПОДАТКУВАННЯ	11
1.1 Стан та напрямки розвитку наукової думки щодо інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні	11
1.2 Методологія дослідження інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні	57
1.3 Сутнісно-якісна характеристика сфери оподаткування	78
1.4 Поняття інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування та його правове регулювання	107
РОЗДІЛ 2 ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИЙ РІВЕНЬ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ОПОДАТКУВАННЯ	134
2.1 Органи державної виконавчої влади як уповноважені суб'єкти у сфері оподаткування	134
2.2 Інститути громадянського суспільства як суб'єкти забезпечення сфери оподаткування	152
2.3 Роль інших суб'єктів публічного адміністрування у забезпеченні сфери оподаткування	166
РОЗДІЛ 3 МУНІЦИПАЛЬНИЙ РІВЕНЬ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ОПОДАТКУВАННЯ	190
3.1 Територіальні органи центральних органів виконавчої влади, що реалізують державну податкову та митну політику як елементи інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування	190

- 3.2 Органи місцевого самоврядування як елемент інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування 236
- 3.3 Місцеві державні адміністрації як змістовний елемент інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування 251

РОЗДІЛ 4

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

СФЕРИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ 264

- 4.1 Сучасні тенденції трансформації інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні 264
- 4.2 Перспективи модернізації інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні на шляху до європейського співтовариства 278

ВИСНОВКИ 311

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 317

ВСТУП

Незворотність євроінтеграційного та євроатлантичного вектору України сприяла встановленню курсу на трансформацію суспільного життя, що полягає у реформуванні положень національного законодавства, а також у появі ефективних механізмів правового регулювання правовідносин, які складаються у тій чи іншій сфері суспільного життя. При цьому, на сучасному етапі розвиток суспільних відносин, які складаються у сфері оподаткування, характеризується значною динамічністю та суперечливістю процесів, кардинальними змінами, що опосередковано численними соціальними, економічними та політичними факторами, а також численними реформами в економічній, політичній, правовій та інших сферах суспільного життя. При цьому, завдяки збільшенню ролі податків та зборів у формуванні державного та місцевих бюджетів забезпечується існування держави та всього державного механізму, визначається рівень життя населення, а також здійснюється розвиток економічної сфери України. Вказане вимагає, серед іншого, динамічного реформування положень чинного податкового законодавства та трансформації правового регулювання інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування Української держави.

Важливо звернути увагу і на те, що як свідчить аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури, стан сфери оподаткування є прямо пропорційним до того, яке місце буде займати держава на світовій арені і, головне, чи буде вона економічно високорозвиненою та фінансово незалежною. Вказане, зокрема, пояснюється тим, що: а) наявність системи оподаткування є однією

із ознак держави; б) завдяки стягненню податків та інших загальнообов'язкових платежів забезпечується існування держави та всього державного механізму; в) податки у механізмі публічного адміністрування відіграють забезпечувальну роль, адже від них залежить стан економіки держави. Однак докорінні зміни, які відбуваються у всіх сферах суспільного життя і, насамперед, численні реформи податкового законодавства та наявні факти зловживання його положеннями свідчать про те, що на теперішній час Україна перебуває на досить складному етапі формування правової держави. Вагомою ж детермінантою реалізації сучасної концепції побудови інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні є те, що її успіх безпосередньо залежить від того, наскільки чітко та злагоджено буде здійснюватися функціонування суб'єктів публічної адміністрації, яких наділено владними повноваженнями у сфері оподаткування.

Між тим, сфера оподаткування є основою економіки будь-якої держави, а податкам та зборам відводиться особливе місце як джерелам формування державного та місцевих бюджетів. З'ясування ж особливостей інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування Україні, визначення системи суб'єктів публічного адміністрування, які безпосередньо формують інституційний механізм забезпечення сфери оподаткування та з'ясування правових основ їх діяльності дозволяє здійснювати належне регулювання сфери оподаткування, а також оцінити доцільність та ефективність впровадження реформ податкової системи в Україні. І в цьому аспекті слід вказати, що на теперішній час Україна перебуває на стадії трансформації правового регулювання інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування. Одним із питань, що потребує особливої уваги, є проблематика правового та інституційного впливу на забезпечення сфери оподаткування. У зв'язку із цим актуальності набуває наукове дослідження

проблематики інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування як способу організації і здійснення діяльності уповноважених суб'єктів публічної адміністрації щодо впорядкування та створення належних умов для сплати податків, зборів та інших загальнообов'язкових платежів, яка має на меті досягнення публічного інтересу.

Окремо варто зазначити, що хоча система суб'єктів публічної адміністрації, яких наділено владними повноваженнями у сфері оподаткування, як специфічна науково-практична категорія вже давно затвердилась у загальній системі наукових знань сучасної правової науки, в умовах сучасних докорінних реформаційних державотворчих та правотворчих процесів в Україні теоретико-прикладне значення науково-обґрунтованої концепції інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування Україні не втрачає своєї актуальності. Своєчасність обраного напрямку пізнавального пошуку додатково посилюється відсутністю комплексного дослідження інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування України на сучасному етапі державотворення з урахуванням світових тенденцій розвитку.

Таким чином, теоретична та практична значимість обраної теми, її недостатня теоретична розробленість та актуальність зумовили необхідність та важливість теоретичного обґрунтування та внесення науково аргументованих пропозицій та рекомендацій щодо подальшого удосконалення національного законодавства, що стосується інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні.

Теоретико-правовий аналіз досліджуваної проблематики ґрунтується на доктринальних працях таких провідних фахівців у галузі адміністративного права, фінансового та податкового права, які досліджували сферу оподаткування та правові механізми її забезпечення: В. Б. Авер'янов, Є. О. Алісов, О. Ф. Андрійко, М. І. Ануфрієв, О. М. Бандурка, В. Т. Білоус,

Ю. С. Бездушна, Д. А. Бекерська, Ф. Ф. Бутинця, Д. В. Вінницький, Л. К. Воронова, П. Т. Гега, Л. В. Гурєєва, О. М. Данілов, П. В. Діхтієвський, К. Ю. Іванової, В. М. Жук, М. І. Карлін, Л. М. Касьяненко, В. І. Кашин, Ю. О. Крохіна, М. П. Кучерявенко, А. В. Кормишова, В. С. Костюченко, А. М. Новицький, В. А. Панасюк, С. Б. Пархоменко, Г. В. Петрова, В. Ю. Попович, О. А. Прийма, Д. М. Серебрянський, А. М. Соколовська, О. І. Стрельников, В. І. Теремецький, Н. М. Ткаченко, В. С. Шестак, І. П. Яковлев та ряду інших.

Проблематика адміністрування податків досліджувалася В. Л. Андрущенко, О. І. Баїк, В. В. Бесчервних, А. В. Бризгаліним, В. П. Вишневецьким, С. С. Єсімовим, Ю. Б. Івановим, М. В. Карасьовою, Т. О. Коломоєць, І. Є. Криницьким, А. І. Крисоватим, В. К. Колпаковим, М. І. Мельник, А. О. Селівановим, С. Д. Ципкіним, Х. П. Ярмакі та іншими.

Питання побудови податкової системи, а також окремі аспекти оподаткування на межі застосування національного податкового законодавства та міжнародних договорів розглядали у своїх дослідженнях С. О. Баєв, К. С. Бельський, О. О. Головашевич, О. М. Горбунова, О. Ю. Грачова, В. В. Гриценко, Н. Л. Губерська, С. В. Запольський, О. М. Козирін, Н. А. Куфакова, О. В. Макух, С. Г. Пепеляєв, М. І. Піскотін, Ю. А. Ровінський, Л. А. Савченко, О. В. Солдатенко, Ю. М. Старілов, Г. П. Толстоп'ятенко, О. А. Фоміна, Н. І. Хімичева.

Історіографічний масив наукової літератури, який вплинув на результати дослідження, охоплює наукові праці фахівців у галузі філософії права, а також теорії та історії держави і права. Серед них: С. С. Алексєєв, В. Б. Ісаков, М. С. Кельман, М. М. Марченко, М. І. Матузов, Н. М. Оніщенко, О. Ф. Скакун, В. М. Хропанюк, М. В. Цвік та інші.

Серед наукових досліджень, які стали науково-методологічним підґрунтям дослідження питання інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні, слід

відзначити дисертацію І. В. Ясько «Теоретико-правові засади податкового адміністрування в Україні», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (2018), в якій автором на основі чинного законодавства України та практики його реалізації здійснено аналіз правових засад адміністрування податків в Україні. Серед іншого, автором досліджено систему органів податкового адміністрування з акцентом на необхідність розширення сфери функцій вказаних органів, спрямованої на налагодження взаємодії з платниками податків на паритетній основі, що дозволить досягти балансу інтересів платників податків та держави. У дисертаційному проєкті О. І. Баїк «Понятійно-категоріальний апарат податкового права України», поданому на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук (2019), автором на належному рівні акумульовано сучасні теоретичні та практичні перспективи подальшого розвитку понятійно-категоріального апарату податкового права України. Інший аспект досліджуваної проблематики, а саме: теорія та практика правового регулювання податкових правовідносин розкрито у дисертації Н. С. Хатнюк «Система податкових правовідносин: теорія та практика правового регулювання в Україні», поданій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук (2019). У дисертаційній роботі І. Я. Олендера «Правове регулювання виконання податкового обов'язку в режимі усунення подвійного оподаткування», поданій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук (2020), на підставі аналізу національного й зарубіжного законодавства, досвіду міжнародних організацій, доробку вчених відповідних галузей права досліджено реалізацію податкового обов'язку у режимі усунення подвійного оподаткування. Серед іншого, автором встановлено принципову відмінність між конструкціями «податковий обов'язок» та «податкове зобов'язання», що полягає у різному балансі прав та обов'язків зобов'язаного та владного суб'єкта у податкових відносинах.

Безперечно, теоретичні доробки вказаних науковців є неоціненним внеском у розвиток як теорії адміністративного та податкового права, так й інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні, зокрема. Водночас попри всю значущість вказаних та інших наукових праць, у контексті стрімкого реформування та оновлення законодавства, логіка попередніх наукових досліджень та інтереси практики зумовлюють актуальність потреби вирішення на науковому рівні низки дискусійних питань шляхом проведення комплексного дослідження інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні, науковим «базисом» для якого стали праці вказаних вчених.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ СФЕРИ ОПОДАТКУВАННЯ

1.1 Стан та напрямки розвитку наукової думки щодо інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні

Наукові дослідження, яких присвячено проблематиці інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні, не втрачають своєї актуальності. Це обумовлено тим фактором, що в Україні тривають реформаційні процеси, зумовлені прагненням до інтеграції з Європейським Союзом. У вказаному контексті особливо гостро стоїть проблема забезпечення сталого та збалансованого розвитку сфери оподаткування, що охоплює увесь спектр суспільних відносин, яких врегульовано нормами права, та які виникають, змінюються та припиняються під час наявності правового зв'язку, що виникає між платниками податків та владним суб'єктом у вигляді податкового органу чи між податковим органом та його територіальними підрозділами у сфері фінансової діяльності держави з приводу сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів до державного і місцевих бюджетів, а також до публічних цільових фондів, і які мають публічний владно-майновий характер. Беззаперечно, сфера оподаткування є основою економіки будь-якої держави. А тому в умовах трансформаційних

Книги, які можуть вас зацікавити

Закон України "Про
Бюро економічної
безпеки України".
Науково-практичний
коментар

Перейти до галузі права
Податкове право

[Перейти на сайт →](#)